

НАЦІОНАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ ІНСТИТУТУ НАДЗВИЧАЙНИХ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Кузніченко С. О.

Зазвичай до надзвичайного законодавства в широкому розумінні вчені відносять деталізуючі підзаконні нормативно-правові акти, де закріплюються повноваження окремих органів виконавчої влади в умовах введення надзвичайного адміністративно-правового режиму [1, 11]. Втім, беручи до уваги молодість надзвичайного законодавства для української юриспруденції, не можна не відзначити недостатнього рівня наукового дослідження цього інституту. Більшість праць присвячено або специфіці діяльності правоохоронних органів, або особливостям обмеження конституційних прав і свобод громадян. Але надзвичайне законодавство впливає не тільки на правоохоронну діяльність, а й на всю систему державного управління й місцевого самоврядування, видозмінює адміністративно-правові основи організації виконавчо-розпорядчої діяльності.

Спроби використання правового інституту надзвичайного стану в Москві та Душанбе в 1991 р. у політичній боротьбі призвели до того, що в суспільній свідомості цей правовий режим став асоціюватися з інструментом державної політики авторитарного режиму, що має досить опосередкований зв'язок з правом. У зв'язку із цим комплексні наукові дослідження повинні показати правову природу надзвичайного законодавства як засобу, що не дозволяє свавільно обмежувати права й свободи громадян під час виникнення великомасштабних соціально-небезпечних явищ і є юридико-управлінським інструментарієм, що дозволяє органам державної влади швидко усунути небезпеку, привести суспільне життя у звичайний стан.

У різних країнах накопичено багатий досвід щодо регулювання надзвичайних правовідносин. Але нині рівень дослідження цих проблем в українській правовій науці та правовій науці у СНД взагалі не має достатнього рівня. Усі праці, присвячені фундаментальним дослідженням теорії надзвичайного законодавства, розроблені ще в дореволюційний період. За приклад слід узяти праці В.Ф. Дерюжинського "Habeas Corpus Акт та

його призупинення за англійським правом" 1895 р. [2]; В.М. Гессена "Виятковий стан" 1908 р. [3]; Я.М. Магазинера "Надзвичайно-указне право в Росії" 1911 р. [4] та О.С. Алексєєва "Виникнення надзвичайно-указного права та його політичне значення" 1913 р. [5]. Тобто існував навіть підхід щодо формування спеціальної галузі права - надзвичайно-указного права. Я.М. Магазинер так визначав цей комплексний інститут права: "... Сутність надзвичайно-указного права є в тому, що при відомих обставинах та на відомий час акти монарха мають силу суперечити закону та призупиняти його дію, тобто за цих умов указ має силу закону" [4, 54].

Певною мірою ці проблеми вивчали й сучасні вітчизняні й зарубіжні адміністративісти: С.С. Алексєєв, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, В.М. Григор'єв, С.В. Ківалов, С.О. Магда, В.Я. Настюк, С.В. Пчелінцев, В.Б. Рушайло, М.М. Тищенко, Х. Фольц, С.Д. Хазанов, М.Г. Янгол та ін. Проте в їх працях розкрито лише окремі аспекти формування концепції інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів або ж окреслено їх побіжно в ході вивчення більш загальних чи суміжних суспільних відносин.

Указані обставини зумовили актуальність проведення дослідження. Отже, метою статті є визначення національної концепції інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів, а також вироблення пропозицій з удосконалення цього сектора національної безпеки.

Передусім слід розглянути надзвичайне законодавство в історичному аспекті. Один із сучасних дослідників надзвичайного законодавства О.Г. Александров у своїй праці дає таке визначення цього феномена: "Надзвичайне законодавство - це спеціальні нормативні акти, що приймаються державою за особливих (надзвичайних) обставин, якими глава держави або за його дорученням найвищі державні чиновники наділяються винятковими, дискреційними повноваженнями, що обмежують або призупиняють дію загальних законів з метою

впливу на політичну або іншу ситуацію, запобігання екстремальному розвитку соціальних процесів і забезпечення громадського порядку, що вводяться в країні в цілому або в межах її окремих територій, коли іншими заходами це зробити неможливо” [6, 148-161].

Інтенсивний розвиток надзвичайного законодавства в Російській імперії, у складі якої перебувала більша територія сучасної України наприкінці XIX ст. на початку XX ст., був пов'язаний з ескалацією соціально-політичних суперечностей, що виражалися в масових заворушеннях, терористичних актах та інших діях, спрямованих на повалення існуючого державного ладу. Основна ідея надзвичайно-указного права після прийняття Основних законів Російської імперії в редакції 1906 р. полягала в тому, що згідно зі ст. 87 цього нормативно-правового акта в надзвичайних умовах (масові безладдя, стихійні лиха, катастрофи), коли бракує часу для скликання парламенту, монарх видає надзвичайний указ, який має силу закону, до затвердження такого акта парламентом протягом двох місяців після початку його роботи [6, 28-32].

За радянських часів було декілька праць, що піддавали критиці правовий інститут надзвичайного законодавства у “буржуазному” праві [7]. Наведемо типове висловлювання тих часів щодо надзвичайного законодавства: “Правлячі кола буржуазії, які перебувають у постійному страху перед можливістю активізації класової боротьби пролетаріату й посиленням опору демократичних сил її антинаціональній політиці, заздалегідь передбачили створення спеціального механізму, який у разі необхідності міг звільнити державні органи від стискаючих їх рамок законності” [1, 14]. Зважаючи на ідеологічне налаштування, слід визнати, що досліджуваний інститут спочатку був дійсно однією із форм диктату, який створювався для придушення політичної активності опозиційних владних сил. Але надалі цивілізоване суспільство дійшло розуміння, що без певних обмежень конституційного статусу особи у виняткових випадках глобальної безпеки обійтися неможливо. І навіть сама демократична влада в умовах безпеки при заздалегідь нерозробленому правовому інституті державного управління у надзвичайних ситуаціях буде зловживати дискреційними повноваженнями, бо не матиме часу на адекватне та об'єктивне розроблення відповідного правового механізму.

Становлення надзвичайного законодавства як комплексного правового інституту має на меті створення системи гарантій і засобів забезпечення прав і законних інтересів громадян, правопорядку й законності в державі.

У науці існує два загальноновизнані підходи щодо законодавства. Це широке й вузьке розуміння. В широкому розумінні - це як закони, так і підзаконні нормативно-правові акти. У вузькому - це лише закони й постанови законодавчого органу щодо введення їх у дію.

Згідно з тлумаченням Конституційного Суду України терміна “законодавство”, відповідно до рішення Конституційного Суду України в справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 32 КЗпП України [8], законодавство включає закони України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті у межах їх повноважень і відпові-

дно до Конституції України.

У теорії права традиційно виокремлюються профілюючі (первинні, фундаментальні), спеціальні й комплексні галузі права. Також існує обґрунтована позиція щодо отождолення комплексної галузі з галуззю законодавства [9, 213]. Специфічними є комплексні галузі, оскільки норми, які їх наповнюють, мають подвійну прописку в профілюючій або спеціальній і в комплексній галузі.

С.С. Алексєєв справедливо підкреслює, що “... на відміну від спеціальних, а до того ж профілюючих галузей, тут не має первинного елемента режиму - єдиного методу регулювання, що об'єднує всі юридичні “власні” юридичні засоби, деякі принципи та загальні положення, “власна” галузь законодавства, що надає чинним нормам особливого забарвлення” [10, 213].

Досить важливою для нас є структура системи законодавства. У науці виокремлюються: галузева структура законодавства - за предметом правового регулювання; субординаційна - за юридичною силою; державно-організаційна - за територіальним значенням. За галузеву приналежністю є галузеве законодавство, внутрішньогалузеве та міжгалузеве (комплексне) [11, 276-277]. С.С. Алексєєв писав: “...“Винайти” галузь на папері та “ввести” її в систему права, так би мовити, “одним розчерком пера” неможливо, які б вагомі аргументи на користь цього не наводилися. Тільки фактичний стан справ, реальне існування в самому праві особливого юридичного режиму є єдиним показником того, існує чи не існує де-факто та чи інша галузь права” [12, 219]. І далі: “На кожному черговому етапі розвитку суспільства масив правових норм “кристалізується” біля декількох масштабних системоутворюючих факторів. До них можна віднести: систему нормотворчих органів, систему суб'єктів права, основні соціально-економічні задачі, етапи, шляхи та засоби їх рішення тощо” [12, 218].

З одного боку, в кожній комплексній галузі права (галузі законодавства) є певна профілююча, до якої комплексна галузь найбільше тяжіє, яка підпадає під координуючий вплив галузевого режиму. Для надзвичайного законодавства - це адміністративне право. З другого боку - це змішаний інститут адміністративного права, який склався в прикордонній зоні з іншими галузями права і має вкраплення цих галузей (в основному, конституційного права).

Надто віддзеркалює цей процес становлення трудового права. Спочатку - це підгалузь цивільного права, далі - перехід від комплексної до спеціальної галузі, й сьогодні трудове право має вже профілююче значення щодо права соціального забезпечення. “За наявності необхідних економічних, соціально-політичних та суспільних підґрунть в юридичній науці можуть бути вироблені моделі можливих юридичних режимів” [12, 221].

Правозастосовувач не просто знаходить статтю відповідного нормативно-правового акта, він застосовує до складеної ситуації відповідний режим галузі (підгалузі, інституту). Системність нашокує правозастосовника тлумачити ту чи іншу норму через призму її єдності з іншими нормами розглядуваної галузі, підгалузі, інституту.

Особливо важлива кодифікаційна робота, яка дозволить вводити нові загальні принципи, відпрацьовуючи специфічні засоби регулювання. “Саме в результаті такої кодифікаційної роботи в підгалузі права або спеціальній комплексній галузі може формуватися специфічний правовий режим - нова основна галузь права” [12, 220].

На нашу думку, з часом буде проведена перша ко-

дифікація у сфері надзвичайного законодавства. Три закони щодо надзвичайного адміністративно-правового режиму зведуться в єдиний кодифікований акт, адже для цього є всі підґрунтя й тенденції, що спостерігаються на сьогодні. Цей кодекс стане основою комплексної галузі надзвичайного законодавства, на якій будуть ґрунтуватися інші нормативні акти. На необхідності розробки та прийняття зазначеного нормативного акту наполягають і 69,0 % опитаних працівників МВС України, Міністерства надзвичайних ситуацій України і Служби безпеки України.

Визнається в науці, що галузі законодавства створюються як на базі певних галузей права, так і без галузі права. У нашому випадку поки що не створено спеціальної галузі права, але ті тенденції, які існують у суспільстві й прогнози вчених щодо певного збільшення кількості виникнення глобальних небезпек різної генези [13], говорять про достатню ймовірність появи найближчим часом відповідної спеціальної галузі права.

Про те, що посилена увага вчених до систематизації норм, пов'язаних з факторами глобальної безпеки, стверджують як академічні дослідження, так і перші систематичні збірки законодавства зазначеної сфери. У 1998 р. Міністерством надзвичайних ситуацій України розпочато друкування збірника (багатотомного) "Надзвичайні ситуації. Основи законодавства України" [14], де зібрані закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, що містять норми, які регулюють правовідносини в умовах небезпек різної генези (надзвичайних ситуацій).

Ще одним аргументом щодо створення спеціальної галузі права є той факт, що під час небезпеки правозастосовувач має обмаль часу для знаходження відповідної норми права і прийняття рішення, більше того, є достатньо велика кількість людей, які взагалі в умовах стресу не можуть приймати адекватних рішень. Якби норми "злітали" на запрошення абонента, тоді б не виникало питань щодо систематизації. Можливо, у подальшому на певних кроках розбудови інформаційного суспільства, в разі достатнього рівня розвитку правових пошукових систем, і не виникатиме проблеми систематизації, та на сьогоднішній день має бути наукове підґрунтя для закріплення і пошуку норм права.

Надзвичайне законодавство - це комплексна галузь законодавства, що включає нормативно-правові акти, які містять норми конституційного, трудового, адміністративного, екологічного та інших галузей права. Виходячи з наведеного аналізу треба констатувати, що надзвичайне законодавство України є системою надзвичайних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в умовах введеного на певній території (всєї держави або окремого регіону) надзвичайного або екстраординарного правового режиму в інтересах забезпечення національної безпеки України. Таке законодавство є багатоаспектним правовим феноменом, пов'язаним з регулюванням правовідносин в умовах виникнення факторів глобальної безпеки. Для кращого розуміння цього феномена наведемо класифікацію пакетів нормативно-правових актів, що його наповнюють.

На нашу думку, розглядаючи правову природу та внутрішні характеристики надзвичайних нормативних актів, їх слід поділити на чотири великі групи. У першу чергу треба виокремити групу міжнародно-правових актів. Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України [15], чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Україна ратифікувала міжнародно-правові акти, що стосуються окремих аспектів надзвичайних й екстраординарних режимів. Зокрема, це такі акти, як: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основних свобод, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання та інші.

До другої групи входять закони, які передбачають процедуру й механізм введення надзвичайних адміністративно-правових режимів і екстраординарні адміністративно-правові режими. Це відповідні статті Конституції України, законів України "Про правовий режим воєнного стану", "Про правовий режим надзвичайного стану", "Про зону надзвичайної екологічної ситуації", "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру", "Про аварійно-рятувальні служби", "Про ветеринарну медицину", "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення", "Про захист населення від інфекційних хвороб" тощо.

До третьої групи входять закони та підзаконні нормативно-правові акти, що деталізують окремі положення надзвичайних заходів, стосуються повноважень державних органів, органів місцевого самоврядування щодо реалізації названих заходів в умовах введеного режиму. Зокрема, це: Закони України "Про Цивільну оборону України", "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону", "Про Службу безпеки України", "Про Раду національної безпеки і оборони України", "Про прокуратуру", "Про Державну прикордонну службу України", "Про оборону України", "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", "Про міліцію", "Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України"; Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку", постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Україні", "Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях" та ін.

Особливо серед підзаконних нормативно-правових актів слід виокремити акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які регулюють внутрішньовідомчі відносини. Це найбільша за кількісними ознаками група актів. До них належать накази, інструкції, розпорядження, статuti тощо. Такі акти створюються для реалізації функцій державного управління в умовах введення надзвичайних та екстраординарних режимів і поширюють свою дію на всі відомчі органи, установи, підприємства, органи та посадових осіб. Для системи ОВС це, наприклад, такі акти: Положення про цивільну оборону МВС України, Положення про надзвичайну протиепідеміологічну комісію при МВС України, Про медичне забезпечення особового складу органів і підрозділів внутрішніх справ та внутрішніх військ МВС України при виконанні оперативно-службових завдань у період проведення заходів по ліквідації наслідків аварій, катастроф і за інших екстремальних ситуацій та охороні громадського порядку в умовах масових заворушень та проведенні масових заходів тощо.

Окрему, четверту групу, становлять акти, якими вводяться режими і закони, що затверджують укази Президи-

дента України про введення надзвичайних адміністративно-правових режимів, це, зокрема: Указ Президента України “Про введення надзвичайного стану в населених пунктах Автономної Республіки Крим” від 03.12.2005 р., Закон України “Про затвердження Указу Президента України “Про оголошення території у межах населених пунктів Болеславчик, Мічуріне, Підгір’я, Чаусове-1, Чаусове-2 Первомайського району Миколаївської області зоною надзвичайної екологічної ситуації”, постанова Верховної Ради України “Про затвердження Указу Президента України “Про заходи щодо ліквідації наслідків стихійного лиха у Закарпатській області” від 10.11.1998 р. та відповідні укази Президента України. Якщо перші три групи належать до так званого постійного законодавства, то остання група є завжди тимчасовою і закінчує свою дію в чітко установлений строк, передбачений відповідним нормативно-правовим актом. Тобто пропонуємо розрізняти постійне та тимчасове надзвичайне законодавство.

Отже, надзвичайне законодавство діє як єдина, узгоджена ієрархічна система, де зазначені акти встановлюють обсяг і межі повноважень органів влади та обмеження правового статусу особи, відступ від цих норм є неприпустимим. Тому в міжнародних нормативно-правових актах, у Конституції та законах України встановлені норми заборони, що дозволяють захистити від свавілля влади основні права й свободи громадян, конституційний лад і правопорядок у державі. У цьому контексті особливий інтерес викликає аналіз нормативно-правових актів надзвичайного характеру, що прийняті в умовах глобальної небезпеки з певними зловживаннями.

Від надзвичайного законодавства слід відрізнити “квазінадзвичайне законодавство”, під яким розуміємо низку підзаконних нормативно-правових актів, наповнених повноваженнями органів державної влади, але дія яких безпосередньо не пов’язана із введенням надзвичайного або екстраординарного режиму. Такі випадки, в основному, трапляються у нестабільні періоди розвитку держави. Хоча подібні акти подаються як необхідність і навіть створені з метою збереження конституційного ладу, прав і свобод громадян, проте фактично є незаконним використанням надзвичайних засобів.

На багато випадків прийняття актів квазінадзвичайного законодавства натрапляємо в недавньому минулому під час розпаду СРСР, починаючи з постанови Державного комітету щодо надзвичайного стану в СРСР № 1 від 19.08.1991 р. у Росії - це укази Президента РРФСР “Про призупинення діяльності Комуністичної партії РРФСР”, “Про майно КПРС та комуністичної партії РРФСР” та “Про діяльність КПРС та КП РРФСР”. Відсутність інституту Президента в Україні на той час дозволила більш гнучко підходити до зазначених питань, подібні акти були прийняті указами Верховної Ради УРСР. Так 6 липня 1991 р. було прийнято Указ Президії Верховної Ради України “Про тимчасове припинення діяльності Компартії України” [16], а 30 серпня 1991 р. було прийнято Указ Президії Верховної Ради України “Про заборону діяльності Компартії України” [17]. Зазначені укази отримали також належну правову оцінку (обидва втратили чинність на підставі рішення Конституційного Суду України від 27.12.2001 р.).

Такими указами, всупереч існуючій тоді Конституції, законодавству й міжнародним договорам, призупинялася діяльність названих організацій, а надалі заборонялась, керівництво партій розпускалося, а майно кон-

фісковувалося, хоча подібні заходи відповідно до чинного тоді Закону СРСР “Про правовий режим надзвичайного стану” [18] були можливі лише в умовах введення відповідного надзвичайного адміністративно-правового режиму.

Слід запитати: з якої причини вся ця формалістика, коли існує кризовий стан, що потребує негайних, навіть надзвичайних заходів? Закон, правовий порядок нікому не дано порушувати. Якщо необхідно внести зміни до чинного законодавства, то чому це не зміг зробити парламент, якому і належить це право? Тут не може бути посилань на фактор неупередженості. У таких питаннях не повинно бути поспіху, тому що це проблема прав особи, проблема демократії і законності в державі.

Прикладами правильного вирішення питань збільшення повноважень владних структур в умовах глобальної небезпеки є Закон України “Про надання додаткових повноважень Голові Верховної Ради України” [19] та постанова Верховної Ради України “Про політичну обстановку на Україні і негайні дії Верховної Ради України по створенню умов неповторення надалі військового перевороту” [20].

Отже, становлення надзвичайного законодавства як комплексного правового інституту має на меті створення системи гарантій і засобів забезпечення прав і законних інтересів громадян, правопорядку й законності в державі. В більшості демократичних держав світу надзвичайне законодавство детально розроблене і є частиною системи забезпечення національної безпеки. Воно виступає не лише основним серед правових гарантій попередження і ліквідації факторів глобальної небезпеки, а й мірою, спрямованою на запобігання зловживання владою своїми дискреційними повноваженнями, є гарантією забезпечення основних прав і свобод громадян в умовах виникнення глобальної небезпеки.

Література

1. Чрезвычайное законодательство ФРГ / Под ред. В.М. Чхиквадзе. - М.: Юрид. лит., 1969. - 210 с.
2. Дерюжинский В.Ф. Habeas Corpus Akt и его приостановка по английскому праву. - СПб.: Юрьевъ (Дерпт), 1895. - 393 с.
3. Гессен В.М. Исключительное положение. - Х.: Эспада, 2005. - 240 с.
4. Магазинер Я.М. Чрезвычайно-указное право в России. - СПб.: Тип. Стасюлевича М.М., 1911. - 172 с.
5. Алексеев А.С. Происхождение чрезвычайно-указного права и его политическое значение. - М., 1913. - 74 с.
6. Александров О.Г. Чрезвычайное законодательство в России во второй половине XIX - начале XX вв.: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. - Нижний Новгород, 2000. - 161 с.
7. Законодательство буржуазных стран о чрезвычайном положении: Научн.-информ. обзор. - М.: ВНИИ СЗ МЮ СССР, 1982.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну “законодавство”): Рішення Конституційного Суду України від 9 лип. 1998 р. № 12-рп/98 // Офіційний вісн. України. - 1998. - № 32. - Ст. 59.
9. Исаков В. Б. Механизм правового регулирования и правовые режимы // Проблемы теории государства и права. - 1989. - С. 258-261.
10. Алексеев С.С. Общие дозволения и общие за-

преты в советском праве. - М.: Юрид. лит., 1989. - 288 с.

11. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): Учеб. Пер. с украинск. - Х.: Эспада, 2007. - 840 с.

12. Алексеев С.С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие, классификация // Советское государство и право. - 1987. - № 6. - С. 81-90.

13. Зростає кількість надзвичайних ситуацій із року в рік // Надзвичайна ситуація. - 2008. - № 10. - С. 2-10.

14. Надзвичайні ситуації. Основи законодавства України: У 2-х т. - К.: Основа, 1998. - Т. 1. - 544 с.

15. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.

16. Про тимчасове припинення діяльності Компартії України: Указ Президії Верховної Ради України від 26 серп. 1991 р. № 1435-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 27. - Ст. 288.

17. Про заборону діяльності Компартії України: Указ Президії Верховної Ради України від 30 серп. 1991 р.

№ 1468-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 44. - Ст. 595.

18. О правовом режиме чрезвычайного положения: Закон СССР от 3 апреля 1990 г. № 1407-1 // Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. - 1990. - № 15. - Ст. 250.

19. Про надання додаткових повноважень Голові Верховної Ради України: Закон України від 24 серп. 1991 р. № 1430-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 38. - Ст. 505.

20. Про політичну обстановку на Україні і негайні дії Верховної Ради України по створенню умов неповторення надалі військового перевороту: Постанова Верховної Ради України від 24 серп. 1991 р. № 1428-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 38. - Ст. 503.

Кузнiченко С.О.

доктор юридичних наук, професор, перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи Одеського державного університету внутрішніх справ

Надійшла до редакції 20.02.2012